

УДК 378.091.212:005.963

НАТАЛІЯ НАУМЕНКО

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

**АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПІДВИЩЕННІ
КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ**

Розглянуто значущість активних методів навчання у підвищенні кваліфікації викладачів фармацевтичних та медичних навчальних закладів. Обґрунтовано необхідність та важливість використання методів активного навчання у професійному розвитку науково-педагогічних працівників. Визначено, що впровадження активних методів навчання допомагає залучати слухачів до активної пізнавальної діяльності під час самостійного оволодіння професійними вміннями та навичками, пошуку шляхів вирішення практичних завдань.

***Ключові слова:** методи, активні методи, підвищення кваліфікації викладачів, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні тенденції у вітчизняній освіті вимагають докорінних змін до якісної підготовки компетентних викладачів для вищої школи, які б відповідали потребам особистості, сприяли інноваційним процесам,

впроваджували новітні технології в освітній процес, здійснювали саморозвиток та самовдосконалення. Для ефективного забезпечення освітнього процесу в вищій школі необхідною умовою є вдосконалення професійної підготовки викладача шляхом оновлення та розширення його професійних знань, умінь і навичок; формування нових професійних компетентностей в психолого-педагогічній, науково-дослідній та організаційно-управлінській діяльності відповідно до освітніх вимог сьогодення; засвоєння науково-педагогічними працівниками інноваційних форм, методів та засобів навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку їхніх розумових здібностей; вивчення педагогічного досвіду, ознайомлення з досягненнями науки та розроблення пропозицій щодо вдосконалення освітнього процесу, впровадження в педагогічну практику кращих досягнень науки; застосування інноваційних технологій реалізації змісту навчання.

На сьогодні у вищій освіті фармацевтичного та медичного профілю пріоритетним визначається принцип активізації навчання, під час реалізації якого важливою є активна пізнавальна діяльність студентів. Майбутні фахівці стають активними здобувачами знань та вмінь, які вони використовують під час вирішення складних професійних завдань. Це вимагає від кваліфікованих викладачів оновлених знань, умінь та навичок щодо впровадження в освітній процес методів активного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що проблемі використання активних методів навчання в освітньому процесі присвячена достатня кількість досліджень в галузі психології та педагогіки. Науковцями доведено, що в процесі професійної підготовки педагогічних працівників, оптимальним є застосування під час навчальних занять методів, які сприяють актуалізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Визначено, що активні методи лежать в основі проблемного та розвиваючого навчання.

Так, розвиток активних методів навчання досліджували М. Бирштейн, В. Бурков, А. Вербицький, В. Комаров, І. Лернер, М. Леві, А. Смолкін, Т. Тимофіївський та ін. Питання формування професійної майстерності педагогічних працівників аналізуються в наукових дослідженнях В. Андрущенко, Ю. Васильєва, С. Вітвицької, Г. Єльнікової, І. Зязюна, І. Підласого, О. Пометун, О. Савченко, М. Фіцули та ін. Питання, які пов'язані з підготовкою науково-педагогічних працівників, підвищенням їхньої кваліфікації та педагогічної майстерності розкриті у наукових працях В. Гриньової, К. Корсака, М. Романенка, Н. Селіверстової, В. Семиченко та ін.

Проблемі використання активних методів навчання присвячено багато наукових досліджень, рівно як і визначенню сутності цього поняття.

Зокрема, Л. Наумов дає наступне визначення активним методам: «До методів активного навчання відносяться ті, при яких студент змушений активно добувати, опрацювати і реалізувати навчальну інформацію, яка представлена в такій дидактичній формі, що це забезпечує об'єктивно суттєво кращі, в порівнянні з традиційними способами, підсумки навчання практичної діяльності» [10].

А. Панфілова розглядає методи активного навчання як окрему частину інтерактивних технологій, головна мета яких – це розвиток практичних умінь і навичок [11].

Згідно з В. Ягуповим, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на учнів, що спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [17].

А. Смолкін інтерпретує активні методи навчання як способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають до активної розумової та практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти [15].

А. Матюшкін у своїх дослідженнях обґрунтував необхідність використання активних методів в усіх видах навчальної роботи студентів, ввів поняття діалогічного

проблемного навчання, як те, що найбільш повно передає сутність процесів сумісної діяльності викладача та студентів, їхньої взаємної активності в межах «суб'єкт – суб'єктних» відносин [8].

У своїх наукових працях О. Пометун та Л. Пироженко зазначають, що навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу, починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб поміж собою й до широкої співпраці багатьох. Автори наголошують, що це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці) [13].

На думку О. Пометун, характерними рисами активних методів навчання є: діалог, мисленева діяльність, смислотворчість, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо [13].

По відношенню до традиційних методів активні зорієнтовані на більш широку взаємодію студентів не тільки з викладачем, але й один з одним та на домінування активності студентів в процесі навчання [14].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукових праць дозволив визначити, що питання використання активних методів навчання у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників залишається актуальним.

Упровадження активних методів навчання в освітній процес вищих навчальних закладів – один з найважливіших напрямів вдосконалення підготовки фахівців та обов'язкова умова ефективної реалізації компетентнісного підходу. Формування загальних та фахових компетенцій, які заявлені в освітніх програмах вищих навчальних закладів фармацевтичного та медичного профілю, передбачає застосування нових освітніх технологій та форм навчальної діяльності. У першу чергу - це необхідність переходу від інформативних форм і методів навчання до активних, переорієнтація від знаннєвого до діяльнісного підходу, пошук можливостей поєднання теоретичних знань студентів з їхніми практичними потребами [10].

Забезпечення якісної професійної підготовки викладачів вищих навчальних закладів багато в чому залежить від організації освітнього процесу. Вибір методів при цьому пов'язаний з досягненням ефективних результатів. Викладачу в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників необхідно не тільки мати глибокі та гнучкі професійні знання та вміння, але й здійснювати розвиток професійно важливих якостей та характеристик, володіти професійними вміннями на рівні професійних компетентностей, а саме: творчо застосовувати знання у вирішенні складних педагогічних ситуацій; ефективно організовувати освітній процес, використовуючи освітні технологічні методи, засоби та прийоми професійної підготовки відповідно до індивідуального рівня здобувачів освіти; використовувати у професійній та педагогічній діяльності знання психологічної науки; забезпечувати високий рівень педагогічної майстерності та педагогічної культури; бути ініціативними, здатними до самовдосконалення, володіти педагогічною інтуїцією, почуттям нового. Такі компетенції дають можливість науково-педагогічним працівникам бути адаптованими до умов на ринку праці, які постійно змінюються, бути конкурентноспроможними та мобільними, дають можливість до самореалізації у різноманітних сферах професійної діяльності. У зв'язку з цим на курсах підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників перевага надається методам і формам активного навчання, таким як: «інтерактивні лекції», «круглі столи», семінари-дискусії, семінари-диспути, «ділові ігри», «тренінги» тощо.

Отже, обґрунтування та впровадження активних методів навчання у підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників фармацевтичного та медичного профілю спрямоване на формування професійних компетентностей та розвиток їхніх особистісно-професійних якостей.

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів використання активних методів навчання у підвищенні кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів

фармацевтичного та медичного профілю. Завданням статті є окреслення досвіду впровадження методів активного навчання в освітній процес вищої школи та їх вплив на активізацію пізнавальної діяльності слухачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі вищої фармацевтичної та медичної освіти головним завданням на сьогоднішній день є не тільки передача слухачам певного багажу знань, але й здійснення впливу на творчий потенціал фахівців, стиль їхнього творчого мислення та підхід до аналізу явищ і процесів, а також розвиток їхньої пізнавальної діяльності та самостійності, що є вкрай затребуваним у розвинутому індустріальному суспільстві. Освітні вимоги до сучасних науково-педагогічних працівників спонукають пошук та перехід від традиційних, регламентованих, прогнаних форм та методів навчання до активних – розвиваючих, проблемних та пошукових, які орієнтовані на всебічний розвиток особистості того, хто навчається [1]. Такі методи забезпечують розвиток пізнавальних мотивів та інтересів, змушують активно здобувати, переробляти й реалізовувати навчальну інформацію, створюють умови для творчого вирішення конкретних проблем. З огляду на те, що сьогодні в освітньому процесі вищої школи широко застосовуються різноманітні інноваційні технології, викладач повинен мати вміння не тільки організовувати заняття, але й ефективно створювати особливе освітнє середовище, в якому можлива реалізація активних методів навчання.

Активні методи навчання передбачають суб'єктам навчання зануритися у контролююче спілкування, включатися у реальні події. При цьому створюються умови, в яких вони повинні оперувати поняттями різного масштабу, залучатися до вирішення проблеми різного інформаційного рівня. Активні методи допомагають створити таке освітнє середовище, в якому можливе досягнення розуміння проблеми.

Грамотне застосування різноманітних активних методів навчання під час проведення практичних і семінарських занять на курсах підвищення кваліфікації викладачів дозволяє зробити процес засвоєння теоретичних знань та формування практичних умінь не тільки цікавим для них, але й більш результативним. Під час таких занять зростає рівень пізнавальної активності слухачів, засвоєні знання несуть більш гнучкий характер, розвивається критичне мислення та формується здатність до прийняття творчих нестандартних рішень, слухачі стають самостійними здобувачами знань. Активність викладача поступається активності слухачів. Його діяльність не повинна бути спрямована на викладення готових знань та контроль за їх відтворення. На думку Л. Кайдалової, завданням для викладача під час використання активних методів навчання є створення умов, які б сприяли виявленню здібностей слухачів, розкриття їхнього потенціалу, пробудження інтересу, забезпечення мотивації до навчання, відчуття задоволення від одержаних результатів та ін. [2]. Під час такої діяльності викладач регулює навчально-виховний процес та займається загальною організацією, визначає напрямки роботи, заздалегідь готує завдання, формулює питання або теми для обговорення, контролює та регламентує час та порядок виконання зазначеного плану роботи, надає консультації, пояснення.

Використання активних методів навчання в процесі навчально-виховного процесу здійснюється з урахуванням залучення в освітній процес всіх слухачів групи без винятку. Така сумісна діяльність означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок. Протягом заняття відбувається обмін знаннями, ідеями, досвідом, засобами діяльності. В основі активних методів лежить діалог не тільки між викладачем та слухачами, але й між самими слухачами. Під час таких діалогів розвиваються комунікативні та мовні здібності, вміння вирішувати проблеми колективним шляхом.

Особливостями активних методів є те, що під час їх застосування у процесі навчання відбувається змушена активізація мислення, під час якої суб'єкт навчальної діяльності змушений бути активним незалежно від його бажання, коли його активність збігається з активністю викладача, а також присутній високий ступінь мотивації, емоційності,

творчості. Особливою рисою є і те, що викладач постійно взаємодіє зі слухачами за допомогою прямих та обернених зв'язків, цілеспрямовано впливаючи безпосередньо на професійні, інтелектуальні, поведінкові вміння та навички у короткий час.

З розвитком суспільства та інформації змінюються і вимоги до сучасних фахівців у різних галузях професійної діяльності. Кількість інформації збільшується майже кожного місяця, а це змушує фахівців навчатися знову і знову. Тому те навчання, яке орієнтоване головним чином на запам'ятовування та збереження навчального матеріалу, тільки меншою мірою задовольняє сучасні потреби суспільства. Виникає проблема у формуванні розумових якостей, які дозволяють фахівцю засвоювати оновлену інформацію, забезпечують можливість не відставати від наукового прогресу. Тому використання активних методів під час навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації викладачів сприяють розвитку вмінь навчатися самому протягом життя, розвитку самостійної пізнавальної діяльності, викликає особистісний інтерес до вирішення будь-яких пізнавальних завдань, можливість застосування отриманих теоретичних знань в процесі вирішення практичних задач в процесі професійної педагогічної діяльності. Важливим також є те, що на засвоєння знань, вмінь та навичок впливають всі психічні процеси, такі як мова, пам'ять, уява та ін.

Сьогодні в процесі професійної підготовки на курсах підвищення кваліфікації викладачів медичних та фармацевтичних навчальних закладів методи активного навчання широко використовуються під час організації та проведення лекційних, семінарських та практичних занять. На першому етапі первинного оволодіння теоретичними знаннями використовуються проблемні лекції, евристичні бесіди, навчальні дискусії; під час закріплення – колективна розумова діяльність, тестування; під час формування професійних умінь та навичок на основі набутих знань, розвитку творчих здібностей використовуються ігрові та неігрові методи.

Нами враховано, що на сьогодні у науковій літературі існує безліч підходів до класифікації методів навчання. Ознакою для їх істотного розподілу є ступінь активізації студентів або характер навчально-пізнавальної діяльності. Істотний внесок у розвиток активних методів навчання внесли І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов та ін. [5, 8, 9]. Питання становлення та розвитку активних методів відобразили у своїх наукових працях А. Вербицький, В. Комаров, В. Лозова, А. Смолкін та ін. [1, 3, 7, 15].

Так, Є. Литвиненко та В. Рибальський виділяють сім основних методів активного навчання: ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмоване навчання, ігрове проектування, стажування та проблемна лекція. Методи активного навчання використовуються для тренування та розвитку творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують та загострюють сприймання навчального матеріалу [6].

Проте найбільш часто застосовують класифікацію методів активного навчання для вищої школи, яку запропонував А. Смолкін, у якій розрізняють імітаційні методи активного навчання, тобто форми проведення занять, у яких навчально-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності. Всі інші відносяться до неімітаційних. В свою чергу імітаційні методи поділяються на ігрові та неігрові. До ігрових відносяться проведення ділових, сюжетних, рольових ігор, ігрові проектування, психологічні тренінги тощо, а до неігрових – аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних задач, мозковий штурм, методи кооперованого навчання, групова дискусія тощо [15].

Отже, на нашу думку, значення використання активних методів під час семінарських занять полягає в тому, щоб в процесі формування професійних вмінь та навичок, забезпечити виконання слухачами тих завдань, в процесі вирішення яких вони самостійно оволодівають уміннями та навичками.

Сьогодні в освітньому процесі на курсах підвищення кваліфікації викладачів медичних та фармацевтичних закладів освіти активно використовуються такі види навчальних занять з використанням активних методів, як лекції - візуалізації,

проблемні лекції, лекції – бесіди, лекції з розбором конкретних ситуацій, семінари – дискусії, семінари – диспути, круглі столи, ділові ігри, психологічні тренінги тощо.

Практичні та семінарські заняття з використанням дискусійних активних методів навчання є найбільш розповсюдженими видами організації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації викладачів, проте мають свої недоліки. Під час таких занять не завжди можна залучити кожного слухача в двобічний обмін думками, навіть, якщо група не чисельна. Але поряд з цим, багато в чому така групова бесіда дозволяє розширити коло думок, застосовуючи колективний досвід та знання, здійснювати обмін оцінками, знаннями, судженнями; розвивати самостійне, творче мислення, критичне ставлення до матеріалу; підвищувати емоційність навчання, очікування інтересу до предмету; оперативно вивчити реакції слухачів на сутність проблем, гострі питання сучасності; забезпечити зворотній зв'язок з метою отримання інформації про розуміння слухачами складних і важливих положень заняття.

Цінність таких занять полягає в тому, що впродовж заняття встановлюється ділова співпраця зі слухачами, відображається повага до їхніх знань, досвіду, ціннісне ставлення до самостійних та зрілих суджень слухачів [3]. Практичні заняття з використанням активних методів навчання сприяють позитивному ставленню з боку слухачів, які вбачають в них можливість проявити ініціативу, відчутти самостійність у засвоєнні теоретичних знань та практичних умінь. Все це доволі сильно сприяє професійному розвитку та зростанню фахівців, формує інтерес та позитивну мотивацію до навчання.

Таким чином, можемо зробити висновок, що використання активних методів в освітньому процесі на курсах підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих фармацевтичних та медичних закладів освіти, забезпечує необхідні умови для розвитку творчих здібностей слухачів, бажання вдосконалювати власний професійний рівень, формування професійно важливих та особистісних якостей, володіння сучасними освітніми інноваціями та впровадження їх в навчальний процес вищої школи, формування вміння орієнтуватися в нових ситуаціях, знаходити нові підходи до вирішення професійних ситуацій та узагальнення власного педагогічного досвіду.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів використання активних методів навчання під час практичних і семінарських занять на курсах підвищення кваліфікації викладачів медичних та фармацевтичних закладів освіти. Необхідні подальші дослідження з пошуку та впровадження сучасних активних методів в організацію освітнього процесу, спрямованого на підвищення професіоналізму викладачів відповідно до вимог сучасності.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. / А.А. Вербицкий – М.: «Высшая школа», 1991. – 207 с.
2. Кайдалова, Л. Г. Интерактивні технології як засіб формування професійної та комунікативної компетентності майбутніх фахівців охорони здоров'я / Л. Г. Кайдалова // The unity of science. – Prague, 2016. – June. – С. 30-33
3. Комаров В.Ф. Управленческие имитационные игры и АСУ / В.Ф. Комаров – Новосибирск: Наука, 1979. – 234 с.
4. Курьянов М.А. Активные методы обучения : [метод. пособ.] / М.А. Курьянов, В.С. Половцев. – Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2011. – 80 с.
5. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М. : Просвещение, 1981. – 165 с.
6. Литвиненко Е.А. Ігрові заняття в будівельному вузі: Методи активного навчання / Е.А. Литвиненко, В.І. Рибальський. – К. : Вища школа. Головне видавництво, 1985. – С. 303
7. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харків : “РЦНІТ”, ХДПУ, 2000. – 175 с.

8. Матюшкин А.М. Проблемы развития профессионально-теоретического мышления / А. М. Матюшкин. – М., 1980. – 234 с.
9. Махмутов М.И. Проблемное обучение: основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
10. Наумов Л. Б. Учебные игры в медицине / Л.Б. Наумов // – Ташкент : Медицина, – 1986. – С. 35.
11. Панфилова А.П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала : [учеб. пособ.] / Панфилова А.П. – СПб : ИВЭСЕП, «Знание», 2003. - 536 с.
12. Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України на підприємствах, в організаціях, наукових установах та навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48 [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13#n15>
13. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [наук.-метод. посіб.] / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
14. Реутова Е.А. Применение активных и интерактивных методов обучения в образовательном процессе вуза : [метод. реком. для препод. Новосибирского ГАУ] / Е.А. Реутова. – Новосибирск : изд-во НГАУ, 2012. – 58 с.
15. Смолкин А.М. Методы активного обучения. / А.М.Смолкин. – М. : «Высшая школа», 1991. – 176 с.
16. Шумова И. В. Активные методы обучения как способ повышения качества профессионального образования / И.В.Шумова // Педагогика: традиции и инновации (г. Челябинск, октябрь 2011 г.) : материалы междунар. науч. конф. — Челябинск : Два комсомольца, 2011. — Т. II. - С. 57-61.
17. Ягупов В.В. Педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.

НАУМЕНКО Н.

Национальный фармацевтический университет, Харьков, Украина

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОВЫШЕНИИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

В статье рассмотрено значение активных методов обучения при повышении квалификации преподавателей фармацевтических и медицинских учебных заведений. Обосновано необходимость и важность использования методов активного обучения в профессиональном развитии научно-педагогических работников. Определено, что использование активных методов обучения помогает привлечь слушателей к активной познавательной деятельности во время самостоятельного овладения профессиональными умениями и навыками, поиску путей решения практических задач.

***Ключевые слова:** методы, активные методы обучения, повышение квалификации преподавателей, методы активизации учебно-познавательной деятельности.*

NAUMENKO N.

National pharmaceutical University, Kharkov, Ukraine

ACTIVE METHODS OF TRAINING IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS

The article discusses the importance of active teaching methods for teachers in pharmaceutical and medical schools, which is influence on the creativity of experts, the style of their creative thinking, approach to the analysis of phenomena and processes, development of their cognitive activity and independence. The necessity and importance of using active learning methods in the professional development of teaching staff are proven. It is displayed in ensuring

the necessary conditions for the development of professional competencies of students, the desire to improve their own professional skills, the formation of professionally important and personal qualities, possessing by modern educational innovations and implement them in education process of higher education, formating the ability to navigate in new situations, finding new approaches to solve professional situations and generalization own teaching experience. The implementation of active learning methods in system for teachers of high school helps students to engage in active cognitive activity during self-mastery skills and professional skills, finding solutions in practical problems, developing critical thinking and ability to form the adoption of creative innovative solutions.

Keywords: *active teaching methods, training for teachers, methods to enhance teaching and learning activities.*